

Schatbewaarders?

Oude en nieuwe beheerders van het spirituele kapitaal in de samenleving

R.Ruard Ganzevoort

In: Knierps-Port le Roy, T. & Dillen, A. (red.) *(N)iets voor dummies. Over de spirituele competentie van de leek*. Antwerpen: Halewijn 2014, 29-40.

Toen ik vroeger dominee was, werd ik na de dienst op een keer aangesproken door een van de ouderlingen. “Kent u dat verhaal van de luchtballon?” vroeg hij me, en vertelde toen het volgende: Er waren eens twee mannen die samen een tochtje maakten met een luchtballon. Onderweg geraakten ze de weg kwijt. Op de begane grond zagen ze een man lopen, daalden wat en een van hen riep naar beneden: “Meneer!”. De voorbijganger hoorde de stem, keek naar omhoog en antwoordde: “Ja!”. Hij vroeg hem: “Weet u soms waar we zijn?” Hij antwoordde: “Ja, hoor, u zit in een mandje onder een luchtballon.” De ene ballonvaarder zei tegen zijn kompaan: “Dat moet een dominee zijn.” “Hoezo, een dominee?” vroeg die. “Ja”, antwoordde de ander, “want het is allemaal waar wat hij zegt, maar je hebt er niets aan.”

Dit verhaal doet me een beetje denken aan de hedendaagse discussie over religie en spiritualiteit. Veel van de dingen waar we het over hebben dreigen “zombie-categorieën”¹ te worden, en onze theologie “zombie-theologie”. Zombie-categorieën zijn begrippen en concepten die niet dood zijn maar ook niet meer echt leven. Het zijn begrippen die nog steeds een rol spelen in ons denken en functioneren maar geen levende grond meer hebben in de werkelijkheid, en onze blik op wat er werkelijk gaande is vertroebelen. De vraag die ik wil aansnijden is of begrippen als “kerk”, “leek”, “ambt” en “spiritualiteit” nog wel echt actueel en relevant zijn. Of behoren ze stilaan ook tot die zogenaamde zombie-categorieën? Ik heb daar geen pasklaar antwoord op, maar we moeten ons toch de vraag stellen: Is het dat waar we het over moeten hebben als theologen en als kerkgemeenschap: over kerk, ambt, leek en spiritualiteit? Hebben deze begrippen nog levende relevantie

---

1 Ik ontleen de term aan Ulrich Beck, zie: U. Beck en E. Beck-Gernsheim: *Individualization*, London: Sage, 2002.

in de samenleving van vandaag, die wordt gekenmerkt door voortschrijdende secularisatie?

Secularisatie of deïstitutionalisering

Kees de Groot beschrijft in zijn bijdrage secularisatie als één van de verklaringsmodellen van wat er gebeurt op het vlak van religie en spiritualiteit in de samenleving.² Zelf gebruik ik de term “secularisatie” zo min mogelijk, omdat ik denk dat ze slechts de helft van het verhaal vertelt. De wereld seculariseert enerzijds steeds verder maar anderzijds is religie ook terug in het publieke domein. Ik geef daarom de voorkeur aan de term de-institutionalisering. Ik bedoel hiermee dat het beheer over het spirituele kapitaal niet langer exclusief bij de klassieke religieuze instellingen ligt. Dat wil niet alleen maar zeggen dat mensen geloven buiten de kerk, of dat er ongebonden spirituelen zijn, of dat er onduidelijkheid is over de inhoud van het begrip spiritualiteit. Er is veel meer aan de hand. Het grote probleem is dat er een grote kloof is tussen wat wij als wetenschappers conceptualiseren en wat de woorden voor de mensen betekenen. Onderzoek daarover toont aan dat de kleur die de mensen eraan geven als ze iets wel of niet spiritueel noemen, wel of niet religieus, niet overeenstemt met de concepten die wij daarvoor hebben.³ Een Vlaming die zichzelf spiritueel en/of religieus noemt, bedoelt misschien niet helemaal hetzelfde als een Nederlander, en ook binnen Nederland zijn verschillen merkbaar tussen Noord en Zuid. In de praktijk krijgen die woorden soms een heel andere betekenis, of zijn er andere betekenislagen en roepen ze andere associaties op. De vraag is: Wat gebeurt er nu eigenlijk in dit hele veld? Ik geloof niet in een totaal verlies van spiritualiteit, maar hoop wel aan te tonen dat er heel grote verschuivingen zijn en dat met name het beheer van het spirituele kapitaal niet meer bij de klassieke religieuze instellingen ligt. Dit geldt overigens niet alleen voor mensen buiten, maar ook voor mensen binnen de kerk. Ook voor hen is de kerk niet meer – misschien al lang niet meer – de enige beheerder van het spirituele kapitaal.

Het grote probleem van de kerk en van theologen is dat ze nog steeds denken dat ze ertoe doen. Want gelovigen – leken zou ik beter zeggen – binnen en buiten de kerk, hebben misschien nog wel belangstelling voor religie en spiritualiteit, maar niet meer binnen het model van volgzzaamheid van vroeger. Ze gebruiken wel allerlei elementen die ze er kunnen vinden maar ze hebben een totaal ander perspectief op die kerk dan de kerk zelf en haar officiële vertegenwoordigers. Theologen zijn enigszins rare mensen,

---

2 Zie de bijdrage van K. de Groot in deze bundel.

3 Zie bv. R.R. Ganzevoort en A.-C. Mulder: *Weal and Woe II. Empirical Explorations and Theological Reflections*, Münster: LIT, 2008.

omdat veel van hen meestal alleen maar bezig zijn met gelovige mensen en daarom gaan denken dat alle mensen gelovig zijn. Zeker als ze in de kerk werken, ontmoeten ze alleen mensen die gelovig zijn of in elk geval mensen die binnen de kerk doen alsof ze gelovig zijn. Maar diezelfde mensen lopen de rest van de week rond in een wereld waarin niet iedereen gelovig is. Anderzijds zijn mensen die niet gelovig zijn, ergens diep in hun hart niet altijd zo ongelovig als ze zeggen. We spelen binnen de kerk een ander spel dan daarbuiten. Het doen alsof geloof zo centraal staat in het leven – dat is een vreemde gedachte van theologen. Geloof is iets van de marge, en misschien is het dat altijd wel geweest, afgezien van enkele virtuozen.

Wat er dus gebeurt in onze samenleving is een de-institutionalisering, een verlies van het religieuze beheer, en daarmee samenhangend ook een verlies van de vanzelfsprekendheid. Volgens Charles Taylor is dit de kern van wat we secularisatie noemen, belangrijker dan afnemende betrokkenheid, ledental enz⁴. De kern van secularisatie is volgens hem het verlies van de vanzelfsprekendheid van een religieus interpretatiekader, of anders gezegd: het besef dat de religieuze houding optioneel is. En dat is nieuw volgens hem. Ik denk ook dat het typisch westers is. Als je naar Afrika kijkt of Latijns-Amerika, dan zie je dat voor heel veel mensen daar een religieuze houding niet optioneel is maar vanzelfsprekend. Zij kunnen zich daar niet voorstellen dat je op een niet-religieuze manier naar de werkelijkheid kijkt. Maar voor ons hier, en dat geldt zelfs voor de meest verstokte fundamentalist, is het religieuze antwoord één van de opties naast alle andere en dus niet vanzelfsprekend. Het optionele van het religieuze antwoord is één van de kernaspecten van de huidige seculariserende situatie. En dat verandert ook weer de positie van de schatbewaarders die dat spirituele kapitaal beheren en beschikbaar houden voor de samenleving als geheel en voor geloofsgemeenschappen die daarin functioneren.

Individualisering, autonomie en authenticiteit

Dat brengt ons bij een proces dat ook breder is en aansluit op maatschappelijke ontwikkelingen als individualisering, pluralisering en subject-wording. De nadruk is komen te liggen op het subject, i.p.v. op de officials. We kunnen dit ook betrekken op de hele discussie over leken, gewijden en religieuzen. Het woord “leek” heeft twee betekenissen: in een religieuze context is een leek een niet-gewijde, maar in bredere zin betekent het ook een niet-deskundige. Beide betekenissen lopen door elkaar heen en daarom is “leek” misschien niet zo een geschikt woord. Van medici wordt de expertise onmiddellijk erkend, bij theologen is dat veel minder het geval. Als het om religie gaat is iedereen deskundig. En ik vind dat eigenlijk wel wat hebben. De aanname dat leken als niet-gewijden haast per definitie niet-

---

4 C. Taylor: *A secular age*, Cambridge, MA: Belknap, 2007.

deskundigen zijn moet fundamenteel herzien worden. Theologie als het spreken over God gebeurt op academisch niveau, op kerkelijk niveau, maar het gebeurt vooral ook op een heel basaal, intermenselijk en maatschappelijk niveau. Mensen spreken over God en hebben daar allerlei ideeën en meningen over. En daar op dat geleefde niveau, daar vinden de basale keuzes plaats over hoe ons spreken over God gestalte krijgt. En daar kunnen wij als theologen vervolgens hele mooie boeken over schrijven, en sommigen kunnen daar schitterende teksten bij maken, denk bijvoorbeeld aan Huub Oosterhuis. Maar ik denk dat bijvoorbeeld Clouseau meer invloed heeft op de levensbeschouwelijke vorming van mensen vandaag de dag dan Huub Oosterhuis of Godfried Danneels. Ik denk dat in de populaire cultuur, waaraan heel veel mensen deelnemen, aan moraliteit, zingeving, ethiek en aan vorming enorm veel gebeurt wat voorheen in de gekanaliseerde structuren van kerk en theologie plaatsvond. Vandaar dat we ernstig moeten zoeken naar wat die structuren in het dagelijkse leven waar het echt om gaat dan wel zijn, waar mensen zoeken naar betekenis in het leven, waar ze zoeken mensen naar licht op hun existentie, naar de grond van bestaan, naar de weg die ze te gaan hebben. In de populaire cultuur gebeurt dat heel vaak in een andere, niet-religieuze taal, maar daar zit een belangrijke bron van het spirituele kapitaal in de samenleving van vandaag.

Die samenleving is heel anders dan vroeger. Nu legt men bijvoorbeeld veel meer de nadruk op authenticiteit en autonomie dan op volgzaamheid, meer op het innerlijke van het eigen ik en veel minder op normen en waarheden die van buiten komen. Het komt erop neer dat vandaag de individuele identiteit steeds meer vooraf gaat aan de betrokkenheid op sociale verbanden. In de premoderne samenleving werd je in eerste instantie bepaald door de plaats waar je in de samenleving stond, d.w.z. geboren werd. Als je geboren werd als zoon van de smid van het dorp, dan werd jij waarschijnlijk de volgende smid van het dorp. Waar je woonde was ook je familie, je kerk en je werk. Het totale sociale leven speelde zich af binnen één ongedeeld verband. Nu echter wordt je identiteit als mens niet meer primair bepaald door het feit dat je op die plek in de samenleving staat of geboren bent. Het gaat net omgekeerd. In de moderne samenleving gaan het eerst om het ontdekken en vormen van je eigen identiteit en vervolgens om de vraag welke plek we in de samenleving willen innemen, op grond dus van de identiteit die we onszelf hebben aangemeten. Socialiteit volgt identiteit.

Een treffende illustratie van deze evolutie is de houding tegenover het huwelijk. Het huwelijk had vanouds heel sterke associaties met de sociale positie die je innam. Het idee van het romantische huwelijk is een moderne illusie, een recente uitvinding die niet ouder is dan pakweg tweehonderd jaar. Het voor ons zo vanzelfsprekende idee dat je op zoek moet gaan naar iemand van wie je houdt, was in de premoderne samenleving ondenkbaar.

Een oude zinspreuk van joodse oorsprong stelt: “Je moet niet trouwen met de vrouw waar je van houdt, maar je moet houden van de vrouw waar je mee trouwt.” De vrouw waarmee je trouwt is immers niet perse je keuze. Er zijn trouwens nog steeds culturen waar dit zo functioneert. De fundamentele gedachte daarachter is niet eens dat de partnerkeuze beter aan de ouders wordt overgelaten maar dat jij als mens primair bepaald wordt door de plaats die je inneemt in de sociale orde, en dat je persoonlijke identiteit en keuzes daaraan ondergeschikt zijn. En dat is voor mensen vandaag de dag moeilijk aanvaardbaar, dat ligt ons niet meer want het staat haaks op onze opvatting van identiteit en authenticiteit. Het idee dat anderen voor jou zouden bepalen met wie jij je leven zal delen, of dat het vastligt op het grond van het feit dat je toevallig in dit gezin en in deze sociale omgeving geboren bent, dat wringt. Het steeds dominanter worden van het authenticiteitsparadigma – waarbij het gaat over persoonlijke beleving: hoe je bent, hoe je je voelt, wat bij je past – heeft overigens ook gevolgen voor ons denken over zaken als echtscheiding en homoseksuele relaties. Er is onmiskenbaar een verschuivende visie op authenticiteit en op eigenheid, met inbegrip van seksualiteit. Dat soort zaken hebben we niet in de hand. We kunnen er al theologen wel op reageren, maar het gaat om een culturele onderstroom die in elk geval veel bepalender is dan wat in veel theologische discussies aan de orde is.

Ik zie nog een verschuiving in die moderne spiritualiteit, in de nieuwe vormen die zowel van buiten als van binnen de kerk komen. Het gaat om een verschuiving van het klassiek christelijke model van verzoening-vergeving-verlossing, naar verlichting. Mensen zijn niet meer op zoek naar het oplossen van hun problemen, en dan met name schuld (want dat was het klassieke probleem); ze zijn wel op zoek naar inzicht, naar verlichting. Vandaar dat het boeddhisme of hindoeïsme voor velen zo aantrekkelijk is, weliswaar in een versimpelde vorm, die je zou kunnen omschrijven als de westerse happiness-variant. Neem nu bijvoorbeeld de reïncarnatie. In het boeddhisme is reïncarnatie niet perse iets positiefs: je zit immers gevangen in een kringloop van geboorte, dood en wedergeboorte en je kan daar enkel uit ontsnappen door de verlichting. De Westerse nieuwe spiritualiteit pikte die reïncarnatiegedachte op maar transformeerde die in een soort lineair groeimodel. Als ik in dit leven iets bijleer, kan ik de volgende keer opnieuw een stap vooruit doen: verlichting als een doorlopend proces van spirituele groei. Het is de westerse variant van een oosters model. Ook uit onderzoek bij jongeren is gebleken dat men helemaal niet bezig is met religie als mogelijk antwoord op hun problemen. Ze zoeken in religie geen oplossingen voor problemen, ze zoeken er veeleer een soort groeimodel, nieuw inzicht waarmee ze zichzelf en de wereld beter leren kennen. Ze hebben nauwelijks de neiging om een religieuze betekenis te geven aan pijnlijke situaties, aan lijden, aan narigheid. Maar zodra het gaat om het positieve, om ontwikkeling, om mooie dingen, dan verbinden ze dat met

“iets hoger of zo”. Ze hebben m.a.w. eerder de neiging om het positieve religieus te duiden dan het negatieve.

Hoe gaan we best om met deze verschuiving van verzoening-vergeving-verlossing – het klassieke paradigma – naar meer verlichting en groei? We kunnen twee dingen doen als theologen en als kerk: we kunnen zeggen dat ze het verkeerd hebben begrepen en uitleggen hoe het wel in elkaar zit, of we kunnen zeggen: als dit de culturele onderstroom is, de verschuivende paradigma's waarin we leven, dan is het onze taak om te reflecteren over wat de betekenis is van die nieuwe paradigma's en hoe we die kunnen verbinden met de klassieke code. En dan kom ik weer uit bij de schatbewaarders. De centrale vraag daarbij blijft: hoe belichamen we de relatie tot het heilige in deze wereld? Ik formuleer het met opzet heel breed omdat ik bang ben dat als ik het eng formuleer, vooral bezig ben de status quo te bewaren. Maar we zijn net op zoek naar nieuwe vormen van beheer van het spiritueel kapitaal in de samenleving. En daarbij sluit aan de vraag waar dat spirituele kapitaal zich dan wel bevindt. Het is de vraag naar wat de samenleving richting kan geven, en kracht, troost, moed enz.

Beheer en autoriteit

Beheer roept ook de vraag op naar autoriteit: wie gaat er nu eigenlijk over? We kunnen niet anders dan constateren dat de kerk, als oude schatbewaarder, veel van haar gezag verloren heeft. Het was vroeger vanzelfsprekend dat de kerk het voor het zeggen had en dat zelfs bepaalde woorden alleen maar gebruikt mochten worden met kerkelijke goedkeuring. Je kon jezelf niet zomaar bijvoorbeeld “pastor” noemen. Daar is trouwens nog steeds discussie over. Als je iets “pastoraal” noemt, moet het blijkbaar ambtelijk ergens onder vallen, anders is het geen pastoraal. Als je geen ambtelijke status hebt, dan moet je mensen verwijzen naar iemand die dat wel heeft, anders is het geen pastoraal. Dan mag je het misschien wel maatschappelijk werk noemen of sociaal of psychologisch, counseling, coaching, maar niet pastoraal. Ik vind dit een heel bizarre redenering. Alsof dit soort woorden het eigendom zijn van de kerk. De kerk heeft geen woorden meer in eigendom. Iedereen mag erover spreken, iedereen mag het over God hebben, iedereen mag de bijbel lezen en iedereen mag er wat van vinden. De kerk heeft dus veel van haar autoriteit verloren, voor een deel door secularisatie, voor een deel ook door wangedrag, denk o.a. aan de affaires van seksueel misbruik en de vaak volstrekt inadequate manier waarop de kerken hierop gereageerd hebben. Dit heeft veel van hun gezag ondermijnd. Het gevolg was dat steeds meer mensen denken en zeggen: “U kunt me nog meer vertellen maar ik bepaal dat zelf wel.” Wanneer de kerk intussen vasthoudt aan haar klassieke gezagsstructuur en haar klassieke aanspraken op waarheid blijft laten gelden, dan groeit de kloof tussen de kerkleiding en het volk dat misschien wel iets met spiritualiteit en religie wil maar zich niet meer door die kerk zomaar laat gezeggen, sterker nog,

ertegen in opstand komt. Ik geloof wel dat er ruimte is voor inspiratie en voor troost en voor al die dingen waarvoor mensen een kaarsje komen branden in de kerk, maar dat mensen afhaken van een kerk die gezag claimt over hun spiritualiteit.

Heeft het kerkinstituut gezag over de spiritualiteit van mensen? En als dat niet (meer) het geval is, hoe organiseren we dat dan, hoe geven we daar vorm aan? Ik wou het in dit verband graag even hebben over een term die collega Hijme Stoffels bedacht heeft: “wilde devotie”⁵. Wilde devotie is eigenlijk een soort andere term voor die brede nieuwe spiritualiteit. Mensen verbinden zich, richten zich op iets, willen een relatie met het heilige en dat neemt steeds weer nieuwe en “wilde” vormen aan. Als je de vergelijking doortrekt (wat Stoffels niet heeft gedaan), is er niet alleen maar “wilde” devotie maar is er ook “getemde” devotie. Voor mij kan je het kerkelijk leven en de geïnstitutionaliseerde vormen van religie de spiritualiteit zien als getemde devotie. Het is aardig om vanuit dat perspectief te kijken naar de hele kerkgeschiedenis als een “temmingsproces”. Dit wil zeggen dat de spirituele gerichtheid van mensen die er altijd geweest is, in de loop van de traditie voortdurend gekanaliseerd werd, “getemd” werd door kerkelijke instituten met de bedoeling het leefbaar te houden, de scherpe kantjes eraf te slijpen en het een beetje in de hand te houden. Er gebeurt iets – een Mariaverschijning bij voorbeeld – en vervolgens stelt de kerk de vraag: Gaan we het incorporeren of gaan we het afstoten? Halen we het binnen of houden we het buiten? En dat is een temmingsproces. In het temmen wordt het mogelijk om het leefbaar te houden, om het onder controle te houden, om het normatief te beoordelen en in relatie te brengen tot de traditie. Maar de nieuwe dingen ontstaan steeds ergens in dat grensgebied van die wilde devotie. Want zonder dat wilde wordt het getemde op de duur wel heel erg saai, vloeit het leven eruit weg. Je hebt af en toe die momenten nodig van nieuwe inspiratie, nieuwe inzichten, charismatische leiders. Dat wilde en het getemde staan voortdurend in een dialectische verhouding tot elkaar. De kerk heeft de neiging om als ze alleen maar aan het temmen is ook te verstoppen en te verharderen en dan vloeit het leven eruit weg.

Nieuwe beheerders van het spirituele kapitaal

Maar daarbuiten, terwijl de kerk de rol van schatbewaarder of beheerder aan het verliezen is, zijn er andere schatbewaarders die in de plaats komen. Wie zijn die nieuwe beheerders van het spirituele kapitaal in onze samenleving? Ik zie er een aantal waarover we zouden kunnen nadenken: het onderwijs, de media en de volkscultuur en populaire cultuur.

---

5 H.C. Stoffels: 'Wilde devotie' als doe-het-zelfreligie”, in: M. Barnard en N.A. Schuman (ed.): *Nieuwe wegen in de liturgie*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2002, 28-33.

Vooreerst is er het onderwijs dat een rol speelt als nieuwe beheerder van het spirituele kapitaal. In toenemende mate zien we in daar, met name in het primair onderwijs waar een religieuze vorming gegeven wordt, een verschuiving van religieuze naar levensbeschouwelijke vorming, althans in Nederland. De levensbeschouwelijke vorming in Nederland evolueert steeds meer in de richting van een inter-levensbeschouwelijke en multi-levensbeschouwelijke vorming. De klassieke vorming binnen de eigen traditie maakt plaats voor een bredere vorming rond spiritualiteit en levensbeschouwing. Onderwijzers zijn in toenemende mate verantwoordelijk voor de spirituele, levensbeschouwelijke vorming van hun leerlingen. Sommigen doen dit door heel afstandelijk informatie over te dragen, andere doen dit door vooral hun eigen levensbeschouwing uit te dragen. Er zijn er ook die erop uit zijn om in een dialogische setting de leerling te helpen om wat bij haar of zijn leven past aan levensbeschouwelijke traditie te verkennen, te verdiepen en te ontwikkelen. Jacques Kerssemakers bedacht voor de verschillende houdingen tegenover levensbeschouwing de termen belijden, vermijden en bestrijden.⁶ Hij deed dat in een therapeutische context, maar je herkent die houdingen net zo goed in andere settings. Je hebt ten eerste de *belijders*. Dat zijn mensen die zelf in een bepaalde traditie staan en vinden dat degenen die ze begeleiden dat zouden moeten overnemen. Vervolgens heb je de *vermijders*. Dat zijn diegenen die denken: dat is mij allemaal veel te ingewikkeld, ik bemoei mij hier niet mee. En tenslotte zijn er de *bestrijders*: die vinden het allemaal maar onzin en gaan er tegen in. Deze drie rollen kom je zowel in de zorg als in het onderwijs tegen. Waar we echter vooral nood aan hebben, zeker in een plurale samenleving waarin de klassieke instituten die rol niet meer spelen, zijn *begeleiders*. Begeleiders zijn mensen die niet zozeer erop uit zijn om de andere over te halen tot het een of andere standpunt, maar die de andere willen begeleiden op de weg die hij of zij gaat in relatie tot het heilige. Dit is een lastige positie omdat je natuurlijk zelf ook ergens voor staat, je eigen wortels hebt, je eigen spiritualiteit hebt maar toch iets van dat absolute loslaat om ruimte te maken voor de ontwikkeling en voor de weg van de ander.

Een gelijkaardige verschuiving zoals we die voor het onderwijs in Nederland hebben geschetst, zien we ook in de media. De belangrijke inzichten en belangrijke discussies over de aard van het bestaan, over de mythen waarmee wij leven, worden in de media vormgegeven. Ik ben zelf een grote liefhebber van film en ik probeer dit ook in te bedden in mijn

---

6 J.H.N. Kerssemakers: Psychotherapeuten en religie. Voorbij bestrijden, belijden en vermijden, in: D. Beaudouin (red.): Herzuiling in de GGZ? Mening en discussies over de relatie tussen levensbeschouwing en geestelijke gezondheidszorg in de jaren negentig, Utrecht: Nederlands Centrum Geestelijke Volksgezondheid, 1990, 15-20.

theologisch denken. De verhalen die films vertellen, bieden een soort mythische grond aan waar mensen in kunnen staan. Ze bieden een wereld aan – om het met Ricoeur te zeggen – waarin men zou kunnen wonen. Die wereld is voor een deel anders, en er spelen andere thema's een rol dan in de klassieke kerkelijke structuren. Eén van de grote vragen die ik tegenkom is het thema van de eeuwige liefde. Vrijwel alle romantische films gaan daarover. Wat betekent dit nu eigenlijk, ook in theologisch opzicht? Wat voor verhaal over de liefde wordt hier eigenlijk verteld en doorgegeven? Het is in elk geval een ander verhaal dan het klassieke verhaal over liefde dat in de kerk wordt verteld. Een ander veel voorkomend thema is *thrill seeking*, het verlangen naar extreme ervaringen. Dit kom je ook in religieuze vorm tegenkomt, bijvoorbeeld in allerlei stromingen of bewegingen waarin wonderen centraal staan. Zoeken naar extreme ervaringen is ook een zoektocht naar buitengewone momenten, naar *the extra-ordinary*. Ik denk dat we er moeten over nadenken wat het betekent, ook theologisch gezien, dat mensen zoeken naar het extatische, naar het bijzondere. Wat zegt dat over het al dan niet mogelijk zijn van een ervaring van of verbinding met het heilige?

Met betrekking tot cultuur wordt er klassiek een onderscheid gemaakt – bijvoorbeeld wat muziek betreft – tussen *hoge cultuur* (Bach, Mozart en andere grote namen), *volkse cultuur* (de volksliedjes en wat van moeder op kind wordt doorgegeven) en *populaire cultuur* (toplijsten in de popmuziek). Diezelfde onderscheiding kan je op allerlei terreinen aanhouden, bijvoorbeeld in de eetcultuur (sterrenrestaurants, grootmoeders keuken, McDonald's) en dus ook in het veld van religie en spiritualiteit. Die drie niveaus (hoog, volks, populair) hebben elk hun eigen kenmerken: individuele expressie staat heel centraal in de hoge cultuur, het overdragen van traditionele waarden in de volkse cultuur, en de commodificatie of commercialisering in de populaire cultuur. Toegepast op spiritualiteit en religie, is het zo dat minstens bij een deel van de kerkleiding er veel nadruk ligt op de klassieke hoge cultuur, hoewel minder op de individuele expressie; dat is eerder het terrein van de echte religieuze virtuelen die mooie gedichten schrijven en de religieuze muziek componeren. Voor de meeste gelovigen gaat het echter helemaal niet om dat eerste niveau, die hoge cultuur, maar veel meer om die volkscultuur van spiritualiteit en religie. Het kaarsje brandt omdat je dit nu eenmaal altijd zo gedaan hebt, niet omdat het op dat moment een hele specifieke betekenis heeft maar omdat het hoort bij het vertrouwen dat je meekreeg van vroeger en door wilt geven aan later. In toenemende mate ziet men naast die populaire cultuur ook religieuze, spirituele bewegingen die op een instrumentele, soms wat commerciële manier veel mensen weten te bereiken. Hun aanpak kan je vergelijken met die van een pretpark. Pretparken behoren tot de populaire cultuur. Iedereen gaat door hetzelfde systeem, alles is strak georganiseerd om zoveel mogelijk mensen een unieke ervaring te geven. Iets gelijkaardigs

doet zich voor bij sommige nieuwe religieuze bewegingen: het is allemaal strak georganiseerd, zodat iedereen dezelfde unieke ervaring kan hebben, en daarmee een authenticiteit opbouwen die totaal niet authentiek is.

Wat betekent dit alles nu voor theologen? Het komt er vooral op aan om mee te bewegen, te veranderen, om in een nieuw veld de taak van de schatbewaarder opnieuw in te vullen. De oude theoloog, de klassieke theoloog was primair de vertegenwoordiger van een traditie. De nieuwe theoloog is veel minder de vertegenwoordiger van een traditie, in elk geval niet exclusief, maar wordt veel meer een tolk, een vertaler, een verhelderaar, een gids, iemand die de weg helpt wijzen, een commentator. Dat roept wel de vraag op wie dan eigenlijk de traditie nog beschikbaar houdt. Wie zorgt ervoor dat de oude, wijze tradities, en de verhalen die daarbij horen, voor de volgende generatie nog beschikbaar zijn? Ik ben erin geïnteresseerd om te vertalen wat films theologisch betekenen, maar ik vrees dat als we dat allemaal zouden zijn, er binnen een of twee generaties niemand meer is die de oude verhalen nog vertelt, en dat de schatbewaarders dan nog wel bezig zijn, maar de schat hebben vergeten. En dat lijkt mij toch ook wel een grote zorg, en een grote uitdaging.